

ІНФОРМАЦІЙНО-КУЛЬТУРНА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО ЕТАПУ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ*

Артем КОЛЮБАЄВ

orcid.org/0009-0004-1048-7251

здобувач Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Анотація. У статті порушені проблеми, пов'язані з появою нових рис у функціонуванні феномену глобалізації й аналізом впливів цих рис на глобалізаційно-трансформаційні процеси у сфері культури. Звертається увага на закономірності виникнення явища глобалізації культури в сучасному світі. Водночас висловлені застереження щодо існуючої у вітчизняному та зарубіжному науковому і публіцистичному дискурсах абсолютизації впливу глобалістично-трансформаційних процесів на економічні, політичні й духовні реалії сучасного світу.

Констатовано та описано характер труднощів, які виникають перед дослідником у його спробах надати класифікацію суспільних процесів у добу глобалізації. Надається культурологічна характеристика явища глобалістсько-трансформаційних процесів і пропонується визначення механізмів їхнього виникнення, масштабів поширення, ступеня протидії їм репрезентантами збереження національних, локальних культур. Розгляду піддається явище багатомірності глобалізації і глобалізаційно-трансформаційних процесів та форм їх протікання. Також розкритий ряд рис мережевого суспільства, розглянутого в контексті поєднання глобалізаційних і антиглобалізаційних тенденцій у сучасному світі, наслідки компромісів між ними. Розкривається зміст вислідів процесів прискорення й інтенсифікації глобалістсько-трансформаційних процесів у духовній сфері суспільного розвитку.

Зацентровано явище нелінійності і відносної некерованості глобалістсько-трансформаційних процесів. Розглянуто також явища уніфікації й урбанізації в контексті глобалістсько-трансформаційних впливів і пов'язаний з цим процес масовізації культур.

Ключові слова: глобалізаційні процеси; цивілізаційні трансформації; глобалізаційно-трансформаційні процеси; масова культура; мережеве суспільство.

INFORMATIONAL AND CULTURAL GLOBALIZATION AS A PHENOMENON OF THE STAGE OF CIVILIZATION TRANSFORMATIONS

Artem KOLIUBAIEV

applicant of the National Academy of Culture and Arts Management

Annotation. The article deals with issues related to the emergence of new features in the functioning of the globalisation phenomenon and the analysis of the effects of these features on globalisation and transformational processes in the sphere of culture. Attention is drawn to the regularity of the emergence of the cultural globalisation phenomenon in the modern world. At the same time, warnings are made regarding the absolutization of the influence of globalist and transformational processes on the economic, political, and spiritual realities of the modern world existing in domestic and foreign scientific and journalistic discourses.

The nature of the difficulties that arise before the researcher in his attempts to provide a classification of social processes in the age of globalisation is stated and described. A culturological description

of the phenomenon of globalist and transformational processes is provided, and a definition of the mechanisms of their occurrence, the extent of their spread, and the degree of opposition to them by representatives of the preservation of national and local cultures is proposed. The phenomenon of multidimensionality of globalisation and globalisation and transformational processes and forms of their flow is considered. A number of features of the network society, considered in the context of the combination of globalisation and anti-globalisation trends in the modern world, the consequences of compromises between them, are also revealed. The content of the findings of the processes of acceleration and intensification of globalist and transformational processes in the spiritual sphere of social development is revealed.

The phenomenon of nonlinearities and the relative uncontrollability of globalist and transformational processes is emphasized. The phenomena of unification and urbanisation in the context of globalist and transformational influences and the related process of cultural massification are also considered.

Key words: globalisation processes; civilizational transformations; globalisation and transformational processes; mass culture; network society

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси, які проникають у всі сфери сучасного суспільного життя і змінюють його економічну, соціальну, політичну структуру, постійно зазнають на собі впливу активної протидії з боку сил, що прагнуть зберегти культурну самобутність етнічних чи субетнічних груп, регіональних культур, зміцнити їх ідентичність, відірваність від нівеляційного натиску. В цьому протиборстві виникають особливості протікання культурних трансформацій, що постають істотним елементом продукування характеристик сучасних глобалізаційних явищ. Феномен глобалізації відзначається нині якісно новими рисами, серед яких необхідно виділити глибинний трансформаційний вплив практично на всі сфери життєдіяльності сучасного суспільства, а особливо на сферу культури. Важливо зрозуміти якісну специфіку ознак глобалізаційних і антиглобалізаційних явищ, які сформувались і продовжують формуватись під впливом глобалізаційно-трансформаційних процесів.

Тому метою цієї статті постає

уточнення категоріального апарату явища глобалізації та глобалізаційно-трансформаційних процесів, класифікації цих процесів та ознак суспільства, що зазнають якісних змін в ході таких процесів.

Виклад основного матеріалу. Інтенсифікація процесів відкритого культурного обміну, взаємозапозичень зразків поведінки різних культурних систем та адаптації культурних стереотипів до умов глобального буття, а надто дедалі зростаюча тенденція розгортання глобального культурного простору змушує визнати наявність явища глобалізації культури.

Розглядаючи це явище з боку його категоріального апарату, визначимо насамперед його суб'єктів. Носіями (або агентами) сучасної культурної глобалізації дослідники визначають транспортні й комунікаційні корпорації, засоби мас-медіа, дозвілля, шоу-бізнес, туризм, моду, товари, рекламу, мову, глобальні мережі тощо. В той же час популярне в текстах ряду дослідників поняття «всеохоплюваність» передбачає виникнення не лише спільного культурного простору, але й простору економічного,

екологічного, інформаційного тощо. Це цілком справедливо, але тут виникає небезпека абсолютизації уявлення про прояви глобалізаційних процесів, що невідхильно руйнує змістові межі цих процесів, а також не враховує реально існуючого прагнення народів до збереження власної культурної самобутності, історично здобутої ідентичності. Тим часом таке прагнення від початку ХХІ століття помітно активізувалось і урізноманітнилось.

Для розуміння специфіки сучасного етапу культурної глобалізації, опосередкованого дією низки чинників, які формують відповідні трансформаційні наслідки, на нашу думку, варто також звернути увагу на основні поняття, які проектується на сферу культури (насамперед духовної). Для цього спочатку зупинімося на найважливіших характеристиках сучасних глобалізаційних процесів, які не лише дають змогу визначити їхні типи, а й зрозуміти особливості їх впливу на різні аспекти культури, що зумовлюють її *трансформації*, особливо на сучасному етапі глобалізації.

Одним із перших кроків у процесі пізнання таких трансформацій, розглянутих у контексті глобалізації, мусить стати їх типологізація. Слід зазначити, що дослідники виявили цілу низку класифікацій соціальних процесів за сферою прояву, механізмами виникнення, ступенем керованості, функціями, спрямованістю якісного стану, інтенсивністю якісних змін об'єкта соціального впливу тощо [1].

Обсяг статті не дає можливості надати розгорнуту картину різноманітних спроб дослідників визначити типи соціальних процесів. На тлі таких спроб слушною видається концепція

розрізнення соціальних процесів, запропонована польським соціологом П.Штомпокою, який диференціює ці процеси за:

- формами соціальних процесів (спрямовані: односпрямовані, різноспрямовані, ступінчасті; неспрямовані: неупорядковані, циклічні, спіральні, стагнація);

- результатами здійснення (морфогенетичні – творчі процеси, що зумовлюють фундаментальні нововведення, тобто виникнення нових станів суспільства, соціальних структур та умов існування соціуму; трансмутаційні репродуктивні, серед яких спостерігаються а) адаптивні, тобто такі, що врівноважують, підтримують існуючі суспільні реалії, і б) трансформаційні (репродуктивні процеси, що призводять до якісних змін стану суспільства);

- поінформованістю населення (явні; приховані; «процеси-бумеранги» (соціальні процеси, зміст яких населенням усвідомлюється, проте їхні наслідки для більшості не зрозумілі);

- рушійними силами (ендогенні – рухаються внутрішніми причинами; екзогенні – рухаються зовнішніми причинами);

- рівнями (глобальний рівень; рівень великих соціальних груп; рівень інститутів і організацій; рівень міжособистісних відносин);

- часовим аспектом (короткотривалі; довготривалі; постійні процеси) [10].

Неможливо заперечити продуктивність підходу, запропонованого П.Штомпокою. Однак незаперечне й інше: виробити на нинішньому етапі єдину чітку й загальноприйнятну типологію глобалізаційних процесів і трансформацій культури дуже важко. І то не лише

з огляду на неоднозначне тлумачення сучасними дослідниками явища глобалізації, але й враховуючи розмаїття розуміння науковцями власне типології будь-яких соціальних процесів.

Тому, не претендуючи на однозначне визначення типів глобалізаційно-інформаційних процесів, варто все ж надати їхню культурологічну характеристику з урахуванням відомих на сьогодні підходів науковців до предмета розгляду.

Пізнання цих характеристик слід розпочати з визначення механізмів виникнення глобалізації. В цьому вимірі вона тісно пов'язана з такими фундаментальними явищами суспільного життя, як культура і цивілізація. У результаті розвитку і вдосконалення культури на певному історичному етапі (з епохи неолітичної революції) виникли і почали удосконалюватися цивілізаційні зв'язки, що породили окремі осередки цивілізації у різних регіонах світу. Незважаючи на глибокі відмінності між собою і в розумінні природи та місця людини в світі, і в питанні змісту та структури політичної влади, і в способах господарювання та міжособистісних відносин, вони все ж (кожна у свій спосіб) історично сприяли уніфікації суспільного життя і, врешті-решт, заклали (особливо в епоху Відродження та Великих географічних відкриттів) підвалини початку реальної глобалізації. Отже, об'єктивною культурно-історичною підосновою виникнення феномену глобалізації постали цивілізаційні процеси. В цьому дослідники досягли відносного консенсусу.

Наступною проблемою, поза розв'язанням якої годі зрозуміти характеристики культурної класифікації типів глобалізаційних процесів, постає питання масштабів поширення цих

процесів. З цього погляду історія цивілізаційного розвитку демонструє нам сутнісні відмінності між різними типами цивілізацій у сенсі їх налаштованості на зовнішню експансію своїх технічних та технологічних здобутків, територіальних і мовних меж, культурно-духовного впливу тощо. Сучасні засоби зв'язку, рух капіталів, робочої сили, населення у пошуках поліпшення свого матеріального й соціального становища створили небачені раніше можливості розповсюдження природничих і технічних знань, політологічних концепцій, етичних, естетичних, релігійних налаштувань, повів моди і т. ін. Але якщо цивілізації відкритого типу демонструють чутливість до сприйняття досягнень інших цивілізаційних утворень, самі намагаються максимально розпросторити свої здобутки, то цивілізації закритого типу прагнуть уберегти себе від проникнення чужорідних культурних впливів, демонструють автаркічні тенденції. Окрім того, ціла низка культурних досягнень не може охопити широкого поля свого впливу з огляду на різницю в кліматичних умовах, соціальну структуру населення, поширеність певних релігійних настанов серед населення тощо.

Якщо надати цим обставинам категоріального виразу, то можна констатувати обґрунтованість загальноприйнятого поділу глобалізаційних процесів на локальні і планетарні. Інша річ, що ці процеси сьогодні виявились настільки взаємозалежними, взаємопроникливими, взаємозумовленими, що Р. Робертсон у колективній праці «Глобальні модерності» [9, с. 67] для характеристики такого роду глобалізаційних змін вводить у теорію глобалізації поняття «глокалізація». Останнє утворене шляхом

діалектичного синтезу категорій «локальне» і «глобальне». Варто наголосити, що моделі глокалізації розробляються, ґрунтуючись на мережевих формах самоорганізації та міжкультурної комунікації.

Глокалізація – це повсюдно поширений варіант глобалізації, який проявляється у здатності глобальних тенденцій у сфері виробництва та споживання універсальних товарів перетворитися на регіональні форми, тобто підлаштуватися до специфіки локального ринку. До речі, у світлі загострення боротьби між транснаціональними корпораціями та рухом антиглобалізму із зміщенням у бік відстоювання прав національних виробників і споживачів глокалізацію можна розглядати як компромісний варіант формування планетарного ринку виробництва та споживання універсальних товарів. Так, американський соціолог, дослідник глокалізації В. Штепа стверджує, що глобальні та локальні тенденції «в кінцевому підсумку взаємодоповнюють і взаємопроникають одна в одну, хоча в конкретних ситуаціях можуть дійти і до зіткнення» [12].

Низка авторів виділяє як класифікаційну ознаку соціокультурних процесів сферу їх прояву і, як наслідок, виокремлення тієї або іншої сфери людської діяльності та перетворення її на об'єкт дослідження. Такий підхід давно довів свою продуктивність. Однак якщо йдеться про глобалізаційно-трансформаційні процеси, то тут дослідникові слід бути дуже обачним. Відомо, що глобалізація суттєво впливає на всі сфери побутування людини: економіку, політику, культуру, екологію, освіту і, що дуже важливо, на їх взаємозв'язок. У процесі такої взаємодії окремих сфер діяльності людини неодмінно відбуваються

зміни (часом кардинального характеру) у кожній із них. Дослідження окремої соціальної структури поза наслідками впливу на неї цілого ряду інших структурних утворень суспільства, втягнутого в поліструктурні і багатофункціональні глобалізаційні процеси, неодмінно буде однобоким і огрубленим.

Такий підхід уможлиблює поглиблений розгляд ще одного виміру глобалізації – її *багатовимірності*. Про цю особливість глобалізації писали і пишуть багато дослідників, розглядаючи її як множину глобалізацій нижчих рівнів (субрівнів). Зокрема, соціолог Е. Гідденс у цьому контексті відзначає, що «глобалізація – це не один процес, а складне поєднання низки процесів. Розвиваються вони суперечливо чи навіть у протилежних напрямках» [4, с. 4]. Бачимо тут ту ж саму особливість взаємовпливу і взаємопокладання окремих сфер суспільного розвитку, але тепер уже взятих з боку глобалізації як цілісного, комплексного явища.

За формами протікання глобалізаційно-трансформаційні процеси варто розглядати як нелінійні, оскільки глобалізація пов'язана з такою характеристикою, як координаційний вплив. Останній, на відміну від впливу субординаційного, не пов'язаний із підпорядкуванням. У ХХІ столітті не просто різко зросли масштаби взаємозв'язків і міра взаємозалежностей сфер сучасного суспільства, а й масштаби ж таких взаємозв'язків і взаємозалежностей між соціальними спільнотами, країнами і континентами, ТНК і країнами, що розвиваються, між окремими мешканцями планети, настільки зросли і протікають так інтенсивно, що відомий соціолог М. Кастельс у праці «Інформаційна

епоха: економіка, суспільство, культура» назвав суспільство, що виникає, «мережевим» [5]. Зараз цей термін міцно увійшов у науковий вжиток, а отже, й відсутня потреба у детальному висвітленні його змісту. Тому ми лише зазначимо, що нині саме в мережевому суспільстві як ядро виникають і розвиваються суперечливі процеси поєднання глобалізаційних і антиглобалізаційних тенденцій, про які йшлося вище. Але й ці тенденції в мережевому суспільстві набувають нових якостей. Тож недарма А. Тойнбі у збірнику статей «Осягнення історії» звернув увагу на те, що належить витратити чимало зусиль на дослідження відносин «екуменічного» характеру, під якими він розуміє соціальні відносини всесвітнього масштабу і підкреслює їх принципову відмінність від міжнародних відносин [7].

На підтвердження тези про нелінійність глобалізаційно-трансформаційних процесів варто також згадати думку Е.Альтфатера [3], професора політичних наук у Вільному університеті Берліна, одного з найвідоміших критиків глобалізації у сучасній Німеччині, який говорить про їх циклічність, а, враховуючи твердження Е. Тоффлера про те, що кожна наступна історична хвиля за тривалістю є значно коротшою, ніж попередня [8], глобалізаційно-трансформаційні процеси можна визначити як такі, що, інтенсифікуючись, здатні до подальшого прискорення. Крім того, такого роду процеси, діючи за ланцюговим принципом, запускають інші процеси, а ті, у свою чергу, інші і т. д. Як наслідок, зростання *інтенсивності соціокультурних взаємодій* призводить до того, що глобалізаційно-трансформаційні процеси розширюються, накладаються один

на одного, зумовлюючи появу нових, ще не до кінця вивчених властивостей, системна організація яких може змінити чи зруйнувати системну організацію того чи іншого соціально-культурного утворення. Тому сьогодні вирішення проблеми «стійкого розвитку» часто зводиться до пошуку відповіді на одне найважливіше запитання: чи можливо взагалі управляти процесом глобалізації?

Насамперед слід визнати, що натепер існує ціла низка некерованих глобалізаційних процесів. До їх числа варто передусім віднести феномени *урбанізації й уніфікації*, які завдячують своїм виникненням діяльності людини. Водночас при цьому вони зумовили такі наслідки, що виходять за межі тих початкових завдань, які покликані вирішувати. Ясна річ, ці реалії викликають найбільше наукових дискусій та неоднозначних трактувань, що водночас лише свідчить на користь безперечності їхнього існування.

Отже, слід наголосити, що сутність змін, які сьогодні відбуваються, теоретики глобального суспільства вбачають у «стисненні» світу і розширенні взаємозалежності, вважаючи ці процеси наслідком поширення культури модерну й постмодерну (Р. Робертсон, Е. Гідденс та ін.). Існує й інша точка зору, автори якої заперечують гомогенізацію та уніфікацію культур як наслідків культурної глобалізації. Цей погляд відстоює вже згаданий вище соціолог Р. Робертсон, який стверджує, що «глобалізаційні процеси мусять і можуть набувати форми, яка відображає місцеві особливості, звичаї, традиції» [9, с. 144]. Про цей феномен, що отримав назву «глокалізація», вже йшлося вище. Але зараз звернімо увагу на інший аспект проблеми. Ці процеси містять у собі елемент стихійності,

некерованості, як-от згадані вже уніфікація й урбанізація. Пригляньмося пильніше до цих явищ, тепер уже крізь призму їх включеності в контекст глобалізаційно-трансформаційних процесів.

У науковому дискурсі уніфікацію найчастіше визначають як стандартизацію різних національних культур. Завдяки потужним каналам мас-медіа частина культурних продуктів спрощує свій зміст, знижує сенси, що його наповнюють, і плавно перетікає у процес *масовізації культури*, який поширюється сьогодні на всі без винятку сучасні суспільства. Основою виникнення та поширення такої якості уніфікації стала незнана раніше можливість тиражування продуктів культури, пов'язана з розвитком технологій, що, своєю чергою, дало змогу поставити на конвеєр художнє виробництво, тобто виникла культурна індустрія. У зв'язку з цим варто зазначити, що поняття *культурної індустрії* було вперше введено у середині ХХ ст. Т. Адорно [2] для позначення такого характеру виробництва масової культури, який визначив одноманітний стандарт її продуктів, у результаті чого починала стиратися їхня будь-яка етнокультурна своєрідність.

При цьому сьогодні *масова культура* за небагатьма винятками все різноманіття функцій культури загалом зводить до різних форм розваг. Духовні форми дозвілля неухильно витісняються різноманітного роду видовищами, що дає змогу говорити про кризу в духовній сфері суспільства, що помітив ще Х. Ортега-і-Гассет.

З точки зору впливу на ідеологію привертають увагу ті світоглядні аспекти глобалізаційно-трансформаційних процесів, які насамперед відбуваються у

сфері духовно-практичної діяльності людини. Йдеться про процеси нав'язування певного стилю життя і поєднаних з ним стереотипів, які в популярній літературі (наприклад, в есе) вкладаються в поняття *американізація, вестернізація*. Вестернізація, зокрема культурна, – це загалом об'єктивний наслідок модернізації. Під вестернізацією дослідники розуміють процес переорієнтації уваги спільнот на культурні, економічні, політичні та соціальні стандарти, що сформувалися в рамках насамперед західної цивілізації в Новий час, а також перенесення західних структур в інші суспільні системи. Тому, як наголошують багато дослідників, вестернізація стала наслідком наздоганяючого розвитку неєвропейських країн і співтовариств, що зіткнулися з цивілізаційною перевагою і домінуванням Заходу ще від часу модерну. Джерелами вестернізації могли також стати, як визначає ряд авторів, реформістські прагнення правлячих еліт країн азійського, африканського, латиноамериканського регіонів, культурний дифузіонізм (у тому числі конфліктні взаємодії, війни, колоніалізм тощо), формування капіталістичної світ-системи. Вестернізація, ясна річ, викликає опір і породжує безліч конфліктів, оскільки багато народів не бажають відмовитися від своїх традицій, національного мистецтва, релігії та інших форм духовної культури, які їм близькі і в яких вони почуваються найбільш комфортно. Головне, як зазначають дослідники, полягає не стільки в тому, щоб запозичити зразки західного суспільства в технологіях, економіці, політиці, ідеології, соціальній сфері, скільки у намаганні стати «західною людиною», не відкидаючи своєї культури. Однак навіть подібне прагнення не охоплює

глибин модерної культури Заходу, яка утримує в собі і найвищі зразки досягнень людського духу, а лише некритично переймає зовнішні, часто не найкращі, навіть з погляду самих американців, риси поведінки, звичаї, запозичені з поверхневих текстів (коміксів, кліпів, фільмів), випадкових вражень.

За своїм впливом на інші сфери культури глобалізаційно-трансформаційні процеси є інтенсифікаційними, оскільки прискорюють протікання більшої частини соціокультурних взаємодій. Наприклад, відомо, що глобалізація викликає транскультурні конфлікти, адже власне феномен *транскультурації*, як зауважує Л. Корнійчук, безпосередньо «пов'язаний з подоланням кордонів, міграційними, культурними і політичними взаємодіями, з космополітичною рефлексією світу і голосом «пограниччя». Цей процес як «проникнення в тіло іншої культури», зрозуміло, пов'язаний з пошуком «місця в соціальному просторі іншого суспільства». Звичайно, це не може не викликати певних реакцій з боку «приймаючої сторони», а тому, справедливо продовжує Л. Корнійчук, сучасна транскультура здатна змінити світ швидше, ніж мультикультуралізм [6, с. 4–5]. Натомість глобалізаційно-трансформаційні процеси часто уповільнюють контроль і моніторинг тих чи інших суспільних змін через збільшення швидкості їх протікання, виникання непередбачених раніше флуктуацій, «провалів». Це ставить сьогодні людство перед низкою нових проблем, викликів і ризиків, які вимагають негайного реагування. Грамотне ж реагування вимагає застосування нових підходів до теоретичного аналізу сучасних суспільних процесів.

Ще одним наслідком глобалізаційних

процесів у духовній культурі соціуму є, як ми вже зазначили вище, *інтеграція*. Під цим явищем зазвичай розуміють взаємозв'язок різних частин та елементів культури, що виникає завдяки подібності основних елементів культури і відмінностям другорядних. При цьому фундаментом інтеграції суспільства виступає ціннісно-нормативна система.

Хоча перехід до інтеграції соціальних інституцій людства на глобальному рівні наразі перебуває лише на початковій стадії, однак уже сьогодні можна розпізнати ознаки ідентифікації відносин між людьми на основі спільних культурних цінностей. Процеси ці, певна річ, далеко не нові: культурні взаємовпливи між країнами, що відбуваються у результаті торгівлі, міграції, географічних відкриттів та експедицій, завжди були присутніми в історії суспільного розвитку. Однак нині інтеграційні процеси набувають нових форм, створюються нові міждержавні політичні й економічні структури, закони, статuti й «правила гри», в яких домінують над рядом законодавчих актів країн, що входять до таких об'єднань. Природно, це породжує певні проблеми, труднощі, а то й конфлікти і навіть кризи. Одним із прикладів може служити нинішня ситуація всередині Європейського Союзу, викликана демаршем окремих країн і навіть появою думки низки політиків про серйозну кризу цієї інституції.

Отже, в культурно-практичній сфері діяльності можна виокремити такі трансформаційно-інтеграційні процеси, як:

- 1) інтенсивний розвиток «діалогу культур» за умови збереження їхньої етнонаціональної ідентичності і специфічності. Варто відзначити, що за всього різноманіття поглядів щодо майбутнього світової культури більшість вчених

схилиється саме до концепції і практики *діалогу культур*, яка виключає насилля і придушення як метод інтеграції. Водночас констатується значна невизначеність щодо сутності і змісту майбутньої світової культури через поляризацію і суперечності поглядів у сучасному науковому співтоваристві.

Неприпустиме, однак, спрощене розуміння цього процесу. На думку деяких дослідників, діалог, наприклад, цивілізацій Сходу і Заходу, ускладнений через те, що зміст багатьох понять, зокрема, таких, як «справедливість», є різним у різних культурних спільнотах [13]. Тому діалог культур зазвичай трактується як ціннісно-інформаційна та екзистенційна взаємодія двох або більше систем культурних традицій, в результаті якої не тільки забезпечується адекватне розуміння іншого, а й зберігається і відтворюється власна культурна ідентичність, повністю осягнути яку тільки і можливо у порівнянні з іншою. Тож почути іншого, тобто здобути інформацію про нього, досягти поліфонії культур – це не лише завдання плюралізму і розуміння мозаїчності світу, а й засіб досягти формування нового типу інформаційно-культурного світорозуміння;

2) процеси атомізації, яка розуміється як розпад традиційних зв'язків у суспільстві, соціальне роз'єднання, діяльність ізольованих індивідів, соціальні зв'язки яких мають безособовий характер [14]. До атомізації ряд дослідників відносять також *соціокультурну маргіналізацію і фрагментацію та уніфікаційні тенденції, зокрема масовізацію, вестернізацію, магдональдизацію* тощо. Можна погоджуватись чи ні з деякими з цих трактувань, але наявність їх у публічному дискурсі стимулює наукові напрацю-

вання, пошуки нових політичних рішень.

Висновки. На завершення слід вкотре наголосити, що прояви глобалізаційних процесів не враховують реально існуючого прагнення народів до збереження власної культурної самобутності, історично здобутої ідентичності, хоча таке прагнення від початку XXI ст. помітно активізувалось та урізноманітнилось.

Безперечно, викладені вище думки складають лише невелику частину того огрому проблем і спроб їх розв'язання, які стоять сьогодні перед світовою спільнотою і українським суспільством як її невідкличною частиною. Подальше поглиблення розуміння суті цих проблем, викликів і ризиків є актуальним завданням, поставленим самим життям перед ученими-гуманітаріями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Социология: курс лекций / под ред. Михайлова В. А. URL: <http://txtb.ru/106/indekc.html>
2. Адорно Теодор В. Негативная диалектика: пер. с нем. Москва: Академический проект, 2011. 538 с.
3. Альфатер Э. Кризисы и бедствия: пер. с нем. / Институт глобализации и соц. движений. Пред-во фонда Розы Люксембург в Рос. Федерации. Москва: Шк. трудовой демократии, 2008. 8 с.
4. Гидденс Э. Ускользающий мир. Как глобализация меняет нашу жизнь. URL: <http://gendocs.ru>
5. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура: пер. с англ. / под науч. ред. О. Шкаратана. Москва: ГУ ВШЭ, 2000. 607 с.
6. Корнійчук Л. Я. Історія економічних учень. URL: <http://library.if.ua/books/87.html>
7. Тойнбі А. Дж. Постижение исто-

истории. Сборник / пер. с англ. Е.Д.Жаркова, М. Рольф. 2001. 640 с.

8. Тофлер Э. Третья волна. URL: <http://usis.at/upload>

9. Глобальні модерності / за ред. М.Фезерстоуна, С. Леша, Р. Робертсона. Пер. з англ. Т. Цимбала. Київ, 2008. 400 с.

10. Социология: курс лекций / под. ред. Михайлова В.А. URL: <http://txb.ru/index.html>

11. Штомпка П. Социология социальных изменений / пер. с англ.; под ред. В. А. Ядова. Москва: Аспект-Пресс, 1996. 416 с.

12. Штепа В. Глокализация: глава из гитопии. URL: <http://kitezh.onego.ru/gloc.html>

13. Анিকেва Е. Н. Диалог цивилизаций: Восток – Запад / Анিকেва Е. Н., Семушкин А. В. *Вопросы философии*. 1998. № 2. С. 173–178.

14. Атомизация. Википедия. URL: <http://ru.Wikipedia.org>

REFERENCES

1. MIKHAILOVA, V., ed. *Sociology: a Course of Lectures*. [online] Available at: <http://txb.ru/106/indekc.html> [in Rus.]

2. ADORNO, T. (2011). *Negative Dialectics*. Moscow: Academic Project, 538 p. [in Rus.]

3. ALFATER, E. (2008). *Criseses and Disasters*. Institute of Globalization and Social Sciences. Representative Office of Rosa

Luxemburg Foundation in Russia. Moscow: School of Labor Democracy, 8 p. [in Rus.]

4. GIDDENS, E. *Escaping Peace. How Globalization Changes our Life*. [online] Available at: <http://gendocs/ru> [in Rus.]

5. CASTELLS, M. (2000). *Information Age: Economy, Society, Culture*. Moscow: State University of Higher Education, 607 p. [in Rus.]

6. KORNIYCHUK, L. *History of Economic Students*. [online] Available at: <http://library.if.ua/books/87.html> [in Ukr.]

7. TOYNBEE, A. (2001). *Understanding of History: A Collection of Works*. 640 p. [in Rus.]

8. TOFFLER, E. *The Third Wave*. [online] Available at: <http://usis.at/upload> [in Rus.]

9. FEATHERSTONE, M., LASH, S., ROBERTSON, R., eds. (2008). *Global Modernities*. Kyiv, 400 p. [in Ukr.]

10. MIKHAILOVA, V., ed. *Sociology: a Course of Lectures*. [online] Available at: <http://txb.ru/index.html> [in Rus.]

11. SZTOMPKA, P. (1996). *Sociology of Social Change*. Moscow: Aspect-Press, 416 p. [in Rus.]

12. SHTEPA, V. *Glocalization: a Chapter from Ritopia*. [online] Available at: <http://kitezh.onego.ru/gloc.html> [in Rus.]

13. ANIKEEVA, E. (1998). Dialogue of Civilizations: East – West. *Questions of Philosophy*, No. 2, pp. 173–178. [in Rus.]

14. Atomization [online] *Wikipedia*. Available at: <http://ru.Wikipedia.org> [in Rus.]